

Prof. dr hab. Hassan Jamsheer

ul. Narutowicza 75E/18

90-132 Łódź

**Recenzja pracy doktorskiej mgr Tomasza Fijałkowskiego zatytułowanej:
„Kwestia wycofania wojsk sowieckich z Afganistanu (1985-1989)”, napisane
pod. Kierunkiem prof. dra hab. Marka Dziekana**

Rozprawa doktorska pod powyższym tytułem obejmuje ramowo: wstęp, cztery rozdziały, zakończenie, mapy, fotografie i spis literatury (ss. 268+18 stron nienumerowanych). Układ pracy jest – moim zdaniem – prawidłowo opracowany i konsekwentnie zrealizowany. Jej tematyka jest nader ważna z punktu widzenia historii współczesnej, historii stosunków międzynarodowych i nauk politycznych.

We wstępie, Autor formułuje osiem pytań badawczych – m. in. powody interwencji ZSRR w Afganistanie, motywy udzielenia poparcia przez określone państwa afgańskiemu ruchowi oporu, stanowisko USA wobec zaistniałej sytuacji międzynarodowej, rola ONZ w zmaganiach dyplomatycznych, zmiany w kierownictwie i myśleniu przywódców radzieckich i motywy opuszczenia Afganistanu (s. 2). Dalej podaje, iż wykorzystał „następujące metody badawcze: indukcyjną, pośrednią porównawczą, progresywną i retrogresywną”, przy dodatkowym wykorzystaniu metody statystycznej jako niezbędnej (s. 7). Ważnym momentem w tym zakresie powinno być (poza oczywistą metodą chronologiczno-problemową) uwzględnienie struktur i układów międzynarodowych – w tym, pierwszoplanowych i dalszych aktorów stosunków międzynarodowych (ZSRR, USA, Pakistan, Iran, arabskie i muzułmańskie państwa – żeby wspomnieć o niektórych). Niemniej uważam zastosowane w rozprawie metody badawcze za adekwatne do realizacji celów dysertacji.

Podstawową bazę źródłową podjętych badań są, jak twierdzi mgr T. Fijałkowski, archiwalia polskie. Można by mieć zastrzeżenia do tego, gdyby nie wykorzystał on innych bogatych materiałów (źródła wywodzące się z USA, ZSRR, ONZ i innych stron; także liczne pamiętniki uczestników wydarzeń; literatura naukowa i bieżące informacje prasowe). Jednak, spośród anglojęzycznych źródeł brakuje nader ważnych pamiętników amerykańskiego prezydenta J. Cartera (*Keeping Faith. Memoirs of a President*), głównego stratega wojny i dyplomacji afgańskiej realizowanej w badanym okresie. Poza tym, książki Gorbaczowa powinny być uznane jako źródła.

W kolejnych rozdziałach mgr T. Fijałkowski prezentuje zarys wydarzeń prowadzących do powstania problematyki będącej przedmiotem rozprawy (lata 1979-1985) – w tym: genezę interwencji radzieckiej, reakcje międzynarodowe, opór afgańskiej opozycji antykomunistycznej, oraz pomoc zagraniczna dla mudżahidinów (Rozdział I). Można się zastanawiać się nad tym, czy w podrozdziale 2 (reakcje międzynarodowe) stanowisko USA nie powinno być ujęte na pierwszym miejscu, a jeśli tak, to zawartość podrozdziału 4 powinna

być umieszczona wcześniej – i to, mając na względzie kluczową rolę dyplomacji amerykańskiej w organizowaniu późniejszego antyradzieckiego ruchu oporu.

Autor recenzowanej rozprawy przytacza fragment przemówienia Cartera, ale nie traktuje go jako wydarzenia przełomowego, tj. o charakterze strategicznym. Więc, ten kluczowy moment został pobieżnie potraktowany przez Autora pracy. Przy czym nie zapoznał się, jak wspomniano, z pamiętnikami J. Cartera (*Keeping Faith: Memiors of a President*). W orędziu/przemówieniu do Kongresu z 23 stycznia 1980 r., zwane niekiedy ‘ultimatum’, najważniejsza idea i zdanie brzmiało: „Niech nasze stanowisko będzie jasna: Podjęcie przez jakiegokolwiek mocarstwo zewnętrzne próby opanowania regionu Zatoki Perskiej będzie uważane jako atak na żywotne interesy USA, i taki atak będzie odparty przy pomocy wszelkich niezbędnych środków, łącznie z użyciem siły militarnej” [moje podkreślenie]. W celu wymuszenia zmian w zachowaniu radzieckim amerykański prezydent wprowadził sankcje wobec ZSRR, m.in.: zakaz eksportu wysokiej technologii do ZSRR, sankcje handlowo-finansowe, wzrost amerykańskich wydatków zbrojeniowych, bojkot igrzysk olimpijskich zaplanowanych w Moskwie, stworzenie sił szybkiego reagowania. Tak w skrócie opisana Doktryna Cartera została kontynuowana przez następnego prezydenta R. Reagana powołując m. in. Central Command jako oddzielna amerykańska formacja militarna z zadaniem obrony szeroko rozumianego Bliskiego Wschodu.

Rozdział II (Zmiana stanowiska Moskwy w kwestii afgańskiej po dojściu do władzy Michaiła Gorbaczowa 1985-1987) śledzi reformy Gorbaczowa w kierunku zmiany kursu radzieckiej polityki zagranicznej, odprężenia w stosunkach z USA, stanu radzieckich sił zbrojnych i ich sytuacji w Afganistanie, a także pomoc amerykańska i inna zagraniczna dla mudżahidinów. Warto było w tym rozdziale koncentrować uwagę na dwóch zasadniczych wątkach: po pierwsze – na opisie kluczowego posiedzenia Biura Politycznego KPZR z 17.X.1985 (s. 118); a po drugie na misji Anatolija Zajcewa (ss. 126-127), uznając je za wydarzenia centralne i je analizować możliwie obszernie.

W kolejnym III Rozdziale (Próby załatwienia konfliktu afgańskiego. jesień 1987 – wiosna 1988). Tu mamy poruszone: kwestię Afganistanu w relacjach amerykańsko-radzieckich, rozmowy afgańsko-pakistańskie z udziałem specjalnego przedstawiciela ONZ, oraz podpisanie porozumień genewskich w dniu 14 kwietnia 1988. Poświęcając słusznie sporo uwagi działalności UNGOMAP, agendy ONZ, której – choć wielokrotnie wymieniana – nie poznaliśmy pełnej nazwy! Jest to United Nations Good Offices Mission in Afghanistan and Pakistan (Misja Dobrych Usług ONZ w Afganistanie i Pakistanie). To samo odnosi się do ZIC, MOFOFF (s. 209) UAZ (s. 214), OKWS (s. 220). Podobnie, w wypadku przytoczonych nazwisk jak Carrington, Gromyko (ss. 35-36), Cordovez (s. 37), nie podaje się za pierwszym razem ich inicjałów ani funkcji.

Ważne dla pracy instytucje jak NSC (s. 113) i CIA (s. 54) także pozostają bez wyjaśnienia. Tak więc, NSC to National Security Council (Rada Bezpieczeństwa Narodowego) w której składzie wchodzili: prezydent, wiceprezydent, sekretarz stanu, sekretarz obrony, dyrektor Centralnej Agencji Wywiadowczej (Central Intelligence Agency, CIA) i szef połączonego kolegium szefów sztabu – jako członkowie statutowi, oraz asystent prezydenta (do spraw bezpieczeństwa narodowego, zwyczajowo zwany doradcą prezydenta), jego zastępca i personel sekretariatu. W początkowym okresie wybuchu konfliktu właśnie Zbigniew Brzeziński pełnił funkcję doradcy prezydenta J. Cartera do spraw bezpieczeństwa narodowego,

którego pamiętniki autor recenzowanej rozprawy doktorskiej wykorzystał w tłumaczeniu polskim (angielski tytuł: *Power and Principle: Memoirs of the National Security Advisor 1977-1981*).

Ostatni IV Rozdział został poświęcony kwestii ewakuacji wojsk radzieckich z Afganistanu (1988-1989) – mianowicie: ustanowieniu i trybowi działania UNGOMAP, dyplomacja ostatniej fazy wojskowej obecności radzieckiej w Afganistanie, wreszcie – ostateczne wycofanie wojsk radzieckich z Afganistanu. Mamy tu mozolny wysiłek badawczy, polegający na odtwarzaniu wydarzeń, a który przeprowadził autor w oparciu o różnorodne źródła, literaturę naukową i dodatkowo kroniki wydarzeń.

W „zakończeniu” (ss. 258-260) mamy do czynienia z pobieżnym traktowaniem przyczyn i następstw kwestii afgańskiej. Brak dalszego losu Afganistanu i tzw. mudżahidinów. Rola CIA ogranicza się raczej do wykazu w załączniku nr 2. Jako badacz problematyki powinien, moim zdaniem, pokusić się o wyjaśnienie przyczyny i dróg późniejszego załamania się sytuacji w Afganistanie. Dalej, co się stało z tzw. „freedom fighters” (bojownikami wolności), z którymi spotkał się z prezydentem R. Reaganem (fotografia na nienumerowanej stronie załącznika recenzowanej pracy). Wiemy, że do dnia dzisiejszego siły międzynarodowe walczą przeciw radykałom orientacji islamistycznej zarówno w samym Afganistanie jak i na obszarach Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki.

Za pozytywne cechy pracy uznaję wybór tematyki i układ pracy – są one właściwe, zaś wywód rzetelny. Na podkreślenie zasługuje bogata baza źródłowa i literatura naukowa. Także realizacja kolejnych wątków wybranej problematyki. Mowa o Afganistanie w tym badanym okresie implikuje, co niejednokrotnie podkreślano, śledzenie rywalizacji supermocarstw, udział sąsiadów Afganistanu w omawianych zmaganiach, współdziałanie państw arabskich i ogólnie islamskich, a także szeregu innych w mobilizacji skrajnie radykalnych islamistów/mudżahidinów oraz w ich szkoleniu i finansowaniu – żeby wspomnieć o niektórych aspektach złożonej problematyki. Kolejnym ważnym aspektem podejmowanych badań była dyplomacja konfliktu afgańskiego. Autor rozprawy porusza się umiejętnie w tych nader skomplikowanych uwarunkowaniach.

W konkluzji, moim zdaniem, rozprawa mgr Tomasza Fijałkowskiego pt. „Kwestia wycofania wojsk sowieckich z Afganistanu (1985-1989)” spełnia warunki stawiane pracom doktorskim i wnioskuję o dopuszczenie jej autora do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Hassan Jamsheer

Hassan A. Jamsheer

Łódź, dnia 6 marca 2021 r.